

2-bosqich 1-semestr. 4-mavzu: Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig” asari

TILAME

Adabiyot

Abdukadirova M. M.

Reja:

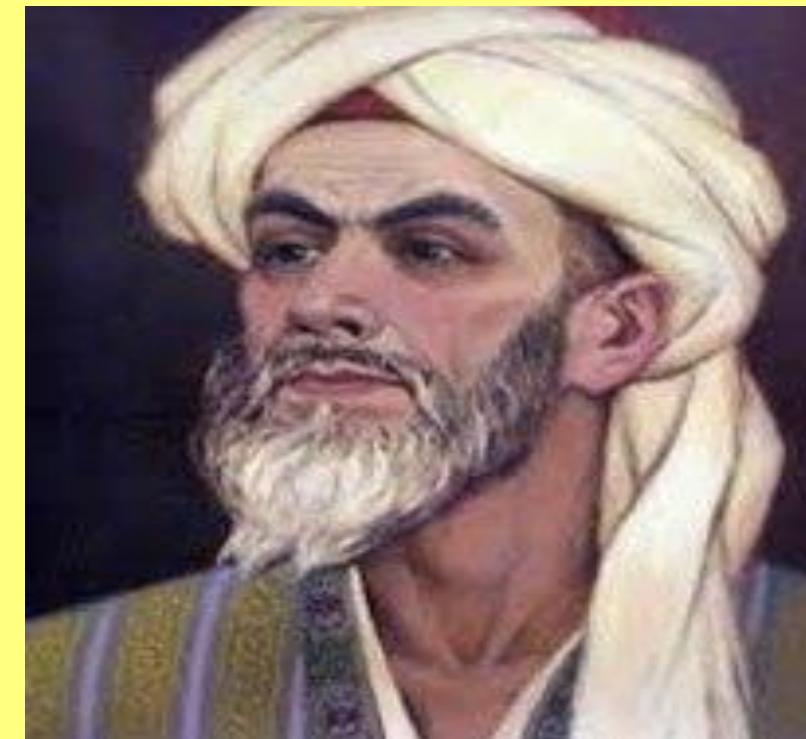
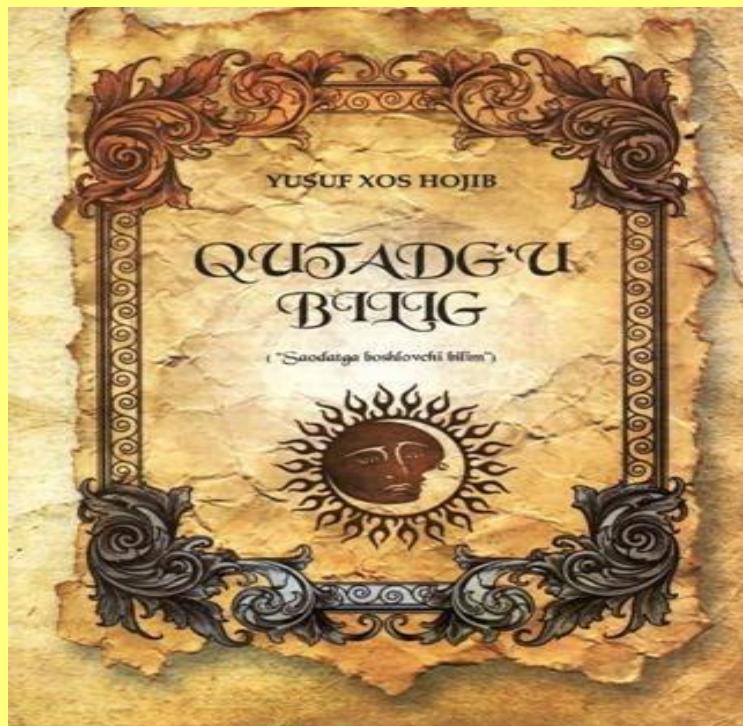
1. Yusuf Xos Hojib hayoti va ijodi.
2. “Qutadg‘u bilig” asarining yozilishi haqida ma’lumot.
3. “Qutadg‘u bilig” asarining badiiy xususiyati.
4. “Qutadg‘u bilig” asari tarjimalari.

DARSNING SHIORI

**“BILIM BERISH BAXT ,
BILIM OLİSH SAODAT”**

MAQOL

**X-XII asrlarda turkiy tilda-
gi adabiyot ancha rivojlandi.
Bu davrda bir qator shoir va
adiblar etishib chiqdi. Ana
shulardan biri *Yusuf Xos
Hojib* dir. Yusuf Xos Hojib
*Sharq Uyg'onish davrining
turkiy muhitdag'i dastlabki
yirik siymosidir. U Quz o'rdu
- Bolosog'un shahrida dun-
yoga kelgan. Zamonasining
yetakchi fanlaridan yaxshi
bilim olgan. Bu buyuk allo-
ma haqida uning o'z asari-
dan boshqa biror yerda ma'-
lumotlar saqlangan emas.***

Quz o'rdu - turkiylar istiqomat qiladigan qadimiy shaharlardan biri. U **Bolosog'un** nomi bilan ham mashhur bo'lgan. Bu shahar XI asrda yaratilgan yana bir muhtasham obida - **Mahmud Koshg'ariyning "Devoihu lug'otit-turk"** asarida bir necha marta tilga olindi. Jumladan, bu shaharning arg'un lahjasida **Quz ulus**, o'g'uz lahjasida esa **Quz o'rdu** deb yuritilishini Mahmud Koshg'ariy maxsus qayd etadi.

TIIAME

Yusuf Xos Hojib ham Mahmud Koshg'ariyga o'xshab, ko'pgina o'lkalarni kezib chiqqan, talaygina sayr-u sayohatlarda bo'lgan. Uning quyidagi misralari buni isbotlaydi:

*Bu tug'mish elindin chiqib barg'ani,
Kitabni qo'shuban tugal qilg'ani.*

*(Bu o'z tug'ilgan elidan chiqib borgani,
Kitobni jamlab tugal qilgani.)*

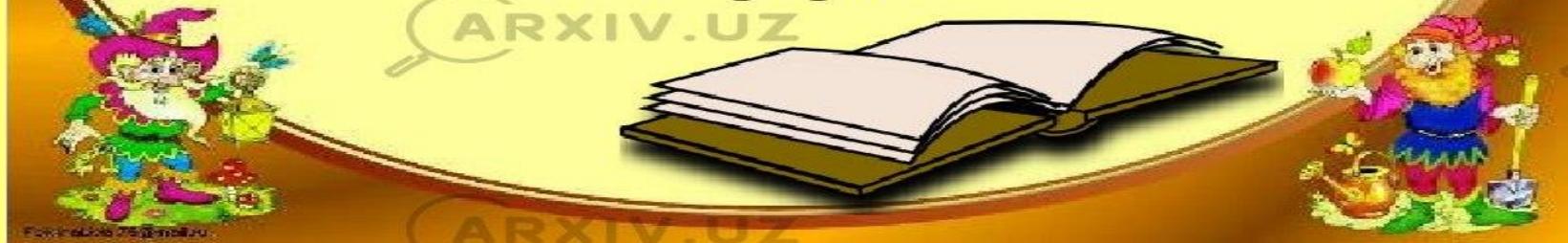
Adib asarini yozishga bir yarim yil vaqt sarflaydi:

*Tugal o'n sakkiz ayda aydim bu so'z,
o'durdum, adirdim so'z evdim tera.*

*(Bu so'zlarni tugal o'n sakkiz oyda aytib
bo'ldim, tanladim, farqladim, terib so'z yig'ib
to'pladim.)*

DOSTON NOMINING MA'NOSI.UZ

- «Qut» — baxt, saodat, «bilik» esa — bilim degani.
- Shunga ko‘ra, asarning nomini «Baxtga eltuvchi bilim» yoki «Saodatga yo‘llovchi bilim» deb tarjima qilish mumkin.
- Abdurauf Fitrat uni «Baxtliklanish bilimi» deb o‘girgan.

Asardagi nasriy muqaddi-mada shunday deyiladi:

Ammo bu kitobni Qashqarda tugal qilib, Mashriq maliki

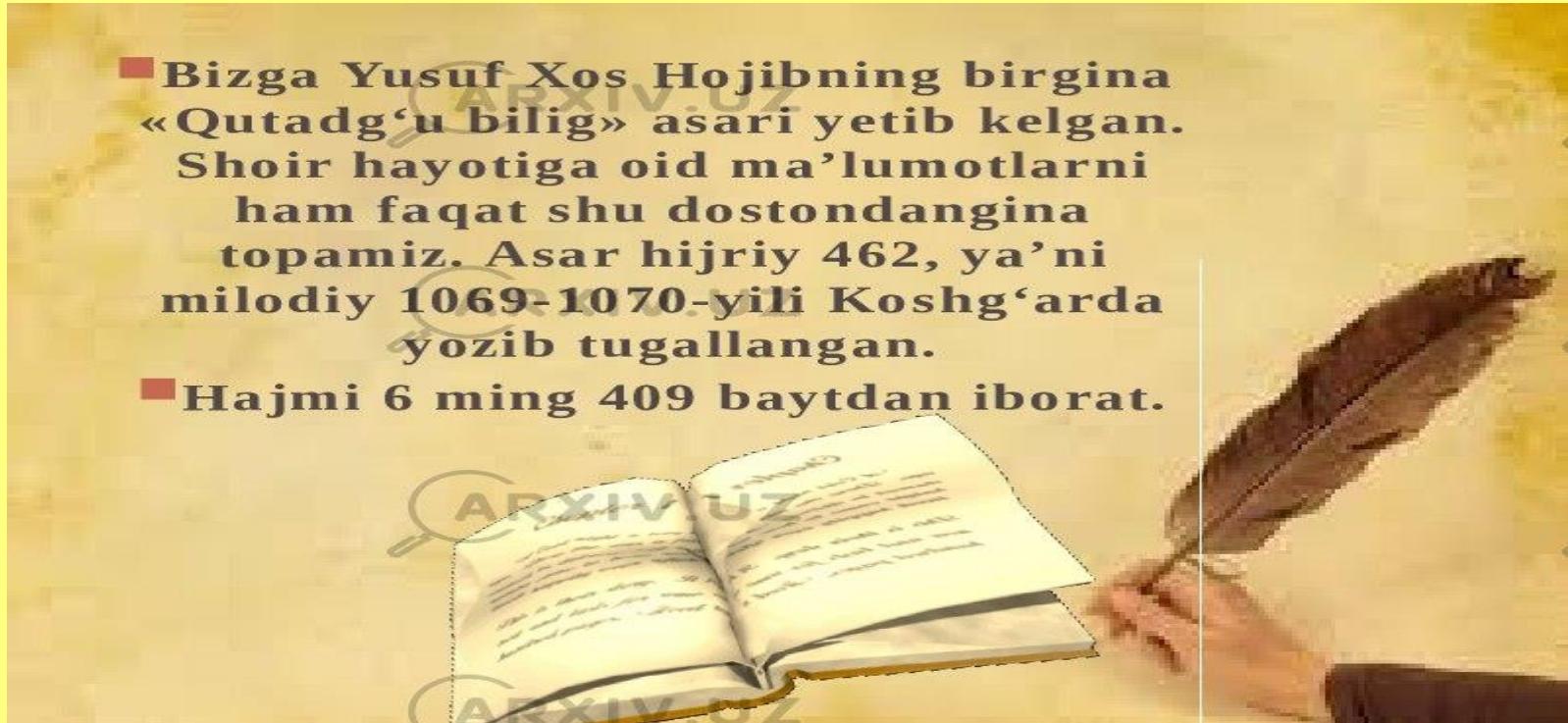
Tavg'achxon dargohiga keltiribdi.

Malik uni yorlaqab, ulug'lab, o'z (saroyida) Xos Hojiblik (lavozimi)ni unga beribdi. Shuning uchun Yusuf Ulug' Xos Hojib deb mashhur nomi tarqalibdi.

TIIAME

- **Bizga Yusuf Xos Hojibning birligining
«Qutadg'u bilig» asari yetib kelgan.
Shoir hayotiga oid ma'lumotlarni
ham faqat shu doston dangina
topamiz. Asar hijriy 462, ya'ni
milodiy 1069-1070-yili Koshg'arda
yozib tugallangan.**
- **Hajmi 6 ming 409 baytdan iborat.**

TILAME

Hajman katta, badiiy jihatdan puxta bo‘lgan «Qutadg‘u bilig» 6500 bayt yoki 13 ming misraqa yaqin she’rdan iborat.

Muallif o‘z asariga «*Qutadg‘u bilig*» deb nom beradi. Bu *baxt va saodatga eltuvchi bilim, ta’llim* demakdir. Shoir shunday yozadi:

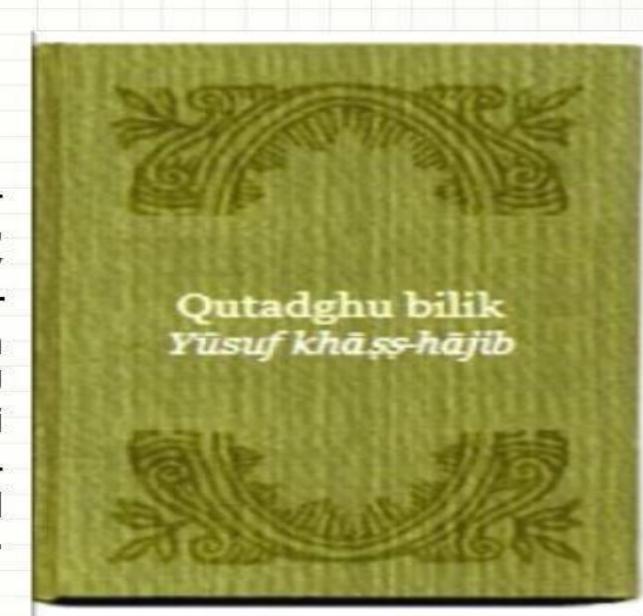
*Kitab ati urdum «Qutadg‘u bilig»,
Qutadsu o‘qug‘lika tutsu elig.
(Kitob otini «Qutadg‘u bilig» qo‘ydim,
o‘quvchiga baxt keltirsin, qo‘lidan tutsin.)*

TIIAME

Yusuf Xos Hojib

U "Qutadg'u bilig" dostonida davlatni boshqarish amallari, qoidalari va siyosiy - axloqiy munosabatlarni jamiyatda qaror toptirishga qaratilgan qarashlari bilan e'tiborlidir. U davlat boshqaruvi va xizmatini tashkil etish turlarini hamda shu darajalarga muvofiq tasniflaydi.

Markazlashgan, yagona feodal davlatni barpo etish, uni mustahkamlash, idora qiliш, uluslar va ulus ichidagi begliklar o'rtasidagi nizolar-ga barham berish Tavg'achxonlarning ezgu orzusi edi.

Xuddi ana shunday davlatni idora qilish usulini, siyosatini, qonun-qoidalarini, rasm-u odatlarini, axloq me'yorlarini o'zida mujassamlashtirgan nizomnoma, qomus sifatida «*Qutadg'u bilig*» yuzaga keldi.

DOSTONNING ASOSIY QAHRAMONLARI

■ Dostonda to‘rt asosiy qahramon bor:

1. **Kuntug‘di** (chiqqan Quyosh) - elig, ya’ni hukmdor. U adolat ramzi bo‘lib kelgan;
2. **Oyo‘idi** (to‘lgan Oy) - vazir. U baxt va davlat ramzi hisoblanadi;
3. **O‘gdulmish** aqlga to‘lgan)- vazirning o‘g‘li. U aql va zakovat ramzi yanglig‘ tasvirlangan;
4. **O‘zg‘urmish** (uyg‘ongan) - vazirning qarindoshi. U asarda qanoat, ofiyat, ya’ni sog‘lomlik ramzi sifatida qalamga olingan.

TILAME

**Shu sababdandirkim, kitobni
chinliklar «*Adab ul-muluk*» («*Hukmdorlar odobi*»), mochinliklar «*Oyin ul-mamlakat*» («*Mamlakatning tartib usuli*»), sharqliklar «*Zain ul-umaro*» («*Amirlar ziynati*»), eronliklar «*Shohnomai turkiy*», turonliklar «*Qutadg'u bilig*», ba'zilar «*Pandnomai muluk*» («*Hukmdorlar pandnomasi*») deganlar.**

Bebaho sovg`a

- Yusuf Xos Hojib dostonini tugallagach, uni zamon hukmdori (elig) ***Tavg`achxon Ulug` Bug`ra Qoraxonga*** taqdim etadi.
- Asarning bor-yo`g`i uch nusxasiga saqlanib qolgan:
  1. **Vena nusxasi.uz**
  2. **Qohira nusxasi.**
  3. **Namangan nusxasi.**

TILAME

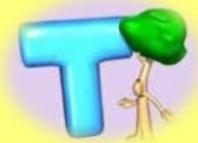
2. QOHIRA NUSXASI

■ 1896-yili asarning arab yozuvi
asosidagi turkiy alifboda ko‘chirilgan
nusxasi Qohirada topildi.

3. NAMANGAN NUSXASI

- Sharqshunos Valizoda 1914-yilning 20-aprelida Qozon universiteti qoshidagi Arxeologiya, tarix va etnografiya jamiyatiga Farg'ona ekspeditsiyasi haqida yozgan hisobotida namanganlik **Muhammad hoji Eshon Lolareshev** degan kishining qo'lida «Qutadg'u biftig»ning yana bir nusxasi mavjudligi haqida ma'lumot beradi.
- Buyuk o'zbek olimi (atoqli adabiyotshunos) **Abdurauf Fitrat 1924-yili** Muhammad hoji Eshon Lolareshdan shu qo'lyozmani olishga muyassar bo'ladi.

Quyidagi savollarga yozma javob bering.

- 1.Yusuf Xos Hojib qaysi davrda ijod qilgan?
- 2.Undan qolgan yodgorlik asar nomi nima va u qaysi tilda?
- 3.Nima uchun adib Yusuf Xos Hojib ismi bilan tanilgan?
- 4.“Qutadg‘u bilig” asari qaysi hukmdorga taqdim etilgan?
- 5.Asar mazmuni nimadan iborat?

Test topshiriqlarini yeching.

TILAME

1. So‘zga berilgan quyidagi ta’rif kimning qalamiga mansub?

Kishi so‘z bila qo‘pti, bo‘ldi malik,

O‘kush so‘z bashig‘ yerka qildi kulik.

- a) Alisher Navoiy
- b) Mahmud Koshg‘ariy
- c) Yusuf Xos Hojib
- d) Sayfi Saroyi

2. Muayyan mamlakatlar milliy adabiyotining tarixi, rivojlanish bosqichlarini, biror xalq yoki jahon adabiyoti vakili bo‘lgan buyuk san’atkorlarning hayoti va ijodini ... o‘rganadi.

- a) Adabiyot tarixi 4 a
- b) Adabiyot nazariyasi
- c) Adabiyot qoidalari
- d) Adabiy tanqid

TIIAME

3.Qadimgi nasr namunalaridan birini belgilang.

- a)“Qutadg‘u bilig”   d) “Devon-u lug‘atit turk”
- b)“Oltin yoruq”   c) “Xamsa”

4. Qaysi adib “Qutadg‘u bilig” dostonini “Baxtliklanish bilimi” deb o‘girgan?

- a) Cho‘lpon   b) A.Navoiy
- c) Fitrat   d) Behbudiy

Uyga vazifa.

“Qutadg‘u bilig” asari siymolari, ularning asar mazmunini yoritishdagi o‘rni haqida insho yozish.